

Доц. дфн Ана Стойкова
Институт за литература към БАН

СТАНОВИЩЕ

за присъждане на научното звание “доцент”

на гл. ас. д-р Ива Кънчева Трифонова

Д-р Ива Трифонова се занимава отдавна с проблемите на старобългарския език – започва през 2002 г. като редовна докторантка в Катедрата по кирилометодиевистика към СУ, а след специализация в Кирило-Методиевския научен център при БАН постъпва там като главен асистент през 2008 г. Тя е специализирала също така и в чужбина (Виена и Берлин) за продължителни периоди от време, което, без съмнение, е допринесло за нейното научно развитие в областта на медиевистиката и разширяването на областта на научните ѝ интереси. Нейните научни занимания обхващат няколко главни полета – историческа лексикология, история на науката, издания и преводи на неизвестни или недостатъчно проучени средновековни текстове и архивни материали и съставяне на речници към тях.

Публикациите, които тя представя за конкурса, са статии, студии и преводи, поместени в български и чуждестранни периодични издания и тематични сборници и показват различни страни на изследваната от нея проблематика. Това са 19 отпечатани статии и студии и един превод, както и 4 статии под печат. За съжаление, не е указано кои от тях са по темата на дисертацията ѝ, затова в становището си не вземам предвид три от тях, посветени на Апокалипсиса на Йоан Богослов в старобългарската литература, както и три статии в съавторство, за които няма декларация кои са авторските части на Ива Трифонова. Тук ще разгледам останалите 17 публикации.

Една от най-интересните и плодотворни теми, на които И. Трифонова е посветила свои изследвания, е свързана с произхода, семантиката, историческия развой и разпространението на някои лексеми, които се срещат в старобългарския книжовен език и/или в диалектите на новобългарския език. Трябва да се подчертае,

че тя търси и намира своите примери в различни по жанр и тематика творби – от фолклорните клетви до каноничния Апокалипсис. В публикациите, посветени на лексеми от семантичните гнезда ‘кълна, проклинам’ и ‘кълна се’, авторката анализира 65 лексеми, извлечени от значителен брой източници, като посочва тяхната етимология и словообразуване, проследява предполагаемите им връзки с лексеми от други езици, спира се на отношенията им със засвидетелствани в изворите лексеми и ритуални практики на различни славянски народи. Особен интерес представляват анализите на някои лексеми, запазени в старобългарските паметници, които свидетелстват за преосмислянето на езическа лексика в контекста на християнизацията на българите. Прави впечатление задълбоченото проучване на някои употребявани като синоними думи, като клетва, заклинание, присега, присежение, божба, божение, рота, проследяването на последвалата промяна в семантиката и разпространението им, развитието на антиномия при някои двойки лексеми, продуктивността и вариативността им в териториалните говори и в новобългарския книжовен език. Важно значение имат наблюденията на И. Трифонова върху осмислянето на някои наследени от езическо време думи като християнски и, поради навлизането им в богослужебните текстове, тяхното запазване с непроменено значение до наши дни. За мене беше много интересен също така анализът на лексемата СЪДЪ, базов термин за есхатологията, където е свързана преди всичко с представата за Старшия съд. В студията си, посветена на тази лексема и нейните производни значения, Трифонова предлага сполучлив модел за проучване на подобни езикови явления, който се опира на съпоставки с гръцки паралели, аналогии с други термини и понятия и екзегетични екскурси.

Със своите публикации върху Тълковния апокалипсис Ива Трифонова продължава заниманията си с проучванията на тази библейска книга, започнати с дисертационния ѝ труд. Тук тя представя две изследвания върху ръкопис от НБКМ 101, непроучван досега, който е разгледан в съпоставка с още 13 ръкописни апокалипсиса и е издаден заедно с речник-индекс на словоформите. Важен резултат от нейната работа е обособяването на южнославянска редакция на Тълковния апокалипсис, неизвестна досега, както заключението за нейното

възникване на Атон в края на XIII – XIV в., където в по-стар (може би преславски) текст на Апокалипсиса е внесен новопреведеният текст на тълкуванията.

Друга интересна насока на научните занимания на Ива Трифонова е свързана с проучването на дейността на Неофит Рилски, една от водещите личности на българското образование и наука през първата половина на XIX в. Със сигурност от учените ще се ползват нейните статии, в които тя е обнародвала списък на непубликуваните досега архивни материали на Неофит Рилски от Научния архив на БАН, както и части от самия архив – ръкописните бележки на възрожденския деец върху неговия превод на Новия завет и единствения екземпляр от елино-българския му речник, който е представен и коментиран от авторката.

В някои от последните си работи Ива Трифонова обръща поглед към нов проблем, този път свързан с апокрифната средновековна литература. Става дума за нейните публикации върху “Сказание за Афродитиан”, чийто основен принос е обнародването на няколко неиздавани досега преписа на различни редакции на Сказанието. Разбира се, издаването на материали от ръкописи е винаги извънредно ценно, но за съжаление, в повечето случаи изданията на Трифонова не са снабдени с никакъв коментар, нито съдържат изследване, а само общо представяне на произведението, което има реферативен характер. В една-единствената статия са поместени сравнителни таблици с примери от три различни преписа, но примерите не са коментирани; това сравнение е и методологически неиздържано, защото не е съпоставка между различните редакции (например липсва сравнение с южнославянската редакция) и не позволява да се направят изводи за характера на издавания текст. Липсата на коментари и анализи върху публикуваните текстове на Сказанието са довели в някои случаи до твърдения, които са останали неаргументирани и, съответно, неубедителни. Намирам също така, че е пресилено да се говори за откриване и въвеждане в научно обращение на нов, трети превод на Сказанието, част от Слово за Рождество Христово на Йоан Дамаскин, тъй като, по думите на самата авторка, за наличието на този превод пишат мнозина изследователи преди нея. Съдейки по заявените намерения в някои от публикациите, се надявам, че Ива Трифонова ще продължи работата си върху тази апокрифна творба, ще задълбочи наблюденията си и ще представи многостранен

анализ и аргументирани изводи за характера, времето, мястото и рецепцията на третия ѝ славянски превод.

Като имам предвид научните приноси на д-р Ива Трифонова, разнообразните изследователски полета, в които е насочена работата ѝ, добрата ѝ подготовка в областта на старобългарския език, натрупания от нея значителен опит в работата с ръкописи и издаването на средновековни текстове, смятам, че тя има качествата на хабилитиран изследовател и мога да препоръчам на уважаемото Научно жури тя да бъде избрана за доцент по професионално направление 2.1. *Филология* в Кирило-Методиевския научен център при БАН.

17 януари 2016 г.

